

İSTANBUL KUŞATMASINDA İKİ ÖNEMLİ OLAY

- (i) 20 Nisan deniz savaşı. — (ii) Donanmanın Haliç'e indirilmesi mes'elesi. — Kaynaklar.

Şehabettin Tekindağ

İstanbul kuşatmasında vukua gelen olayların en önemlisi, şüphesiz, Osmanlı filosunun yenilgisi ile neticelenen 20 Nisan deniz savaşıdır. Zirâ, bu yenilginin sebep olduğu buhran sonunda kuşatmanın kaldırılması bahis konusu olmuş, ancak, genç hükümdârın ve din ulularının gayretleri ile önlenebilmiştir. Esâsen, sonradan, haklı olarak, Fâtih sıfatını alacak olan genç hükümdâr, Osmanlı filosunu yeni bir buluşla Haliç'e indirmek suretiyle, bu buhranı giderecek, fetih olayına daha sağlam adımlarla yaklaşacaktır.

- (i) 20 Nisan deniz savaşı.

İstanbul'a karşı ilk umûmî hücum 18 Nisan'da yapılmış, 20 Nisan'da ise ilk deniz savaşı vuku bulmuştur. Papa tarafından İstanbul'un müdafaa ve iâşesine tahsis edilen üç Ceneviz ve bir bizans gemisinin Yenikapı açıklarında, başda padişah olmak üzere bütün ordunun ve evlerinin damına çıkan bizanslıların gözleri önünde cereyan eden savaşta Osmanlı donanması tarafından tutulamiyarak Haliç'e girmeleri¹, Osmanlı ordugâhında esasî hoşnutsuzluk ve isteksizlik olan bir buhranın çıkmasına sebep olmuştur. Surlar üzerinden bu deniz savaşını seyreden Frantzes (s. 249 v.d.), Fâtih'in hiddetle atını denize sürdüğünü bildirir ki, bu husûs, Z. Dolfin (trc. s. 32, 41

1 *«İrişür nâgâh dört ulu göga*

Yitişür âvâzi islâmın göga»

Bk. Enveri, s. 95. Krş. Kemalpaşa-zâde, Def. VII, 57.

v.d.) tarafından da teyid edilmektedir. Bununla beraber, bu olay ile ilgili olarak, Barbaro (trc. s. 36)'nun «*tarafından hiç birisinin mu-zaffer olmadıgından*» bahseden kaydını da belirtmek isteriz.

Bu deniz mağlûbiyetinden son derece mütessir olan padişah, kifâyetsizliği ve dikkatsizliği yüzünden gemilerin Haliç'e girmesinden sorumlu tuttuğu Balta-oğlu'nu öldürmeyi düşünmüş idi. Devlet ileri gelenlerinin şefâati ile azletmekle iktifa edip yerine Gelibolu Sancakbeyi Hamza Bey'i tâyin etmiş ise de, bu olay ile Osmanlı ordugâhında bir buhranın çıktığı anlaşılmaktadır. Dursun Bey'de mevcut : «*Bu hâdis egerçi ehl-i İslâm arasına futûr ve perişânî saldı*» kaydı², Kemalpaşa-zâde (s. 57) ile Enverî (s. 95)'deki haberlere uyaktadır. Bu deniz savaşında âşikâr bir gayretsizlik görüldüğüne işâret edip, araştırma sonunda tesbit edilecek *yasak müslümanlarının* şiddetle cezalandırılmasını isteyen kimseler olduğu gibi, Akşemseddin'in padişaha gönderdiği mektupta bir kaç satır vardır ki, burada padişaha «*noksan-rey ve adem-i nefâz-ı hüküm (= hükümünü yürütmekten âciz) nisbet olunmaktadır : «Cenâb-ı kerîme mâruz ol-dur ki, bu hâdis ki ol gemi ehlinden oldu kalbe hayli tekessür ve melâlet getirdi, bir fırsat gözetirdi, fevt olduğuna gayretler geldi, biri gayret-i dîn ki, kâfirler ferah olup şamata-i a'dâ olundu³ ve biri bu ki mübârek vücûdunuza noksan-rey ve adem-i nefâz-ı hüküm nisbet olmak...»⁴. Bu bakımdan mağlûbiyetten ileri gelen buhranı gidermek çarelerini arayan padişah, fırsattan istifâde ile yeni bir sulh teşebbüsünde bulunan imparatorun teklifini görüşmek üzere divânı toplamış (bk. Câfer Çelebi, s. 16), başlangıçtan beri savaşa tarafdar olmayan Çandarlı Halil Paşa riyâsetindeki muhâlif gurubun fikirlerine müracaat etmek zorunda kalmıştır. Çağdaş müellifler⁵ tarafından «*gâvur ortağı*» olarak vasıflandırılan Çandarlı Halil Paşa, kuşatmanın uzaması halinde Batıdan büyük kuvvetler gelebileceğini belirterek, bizanslıların senede vermeyi kabul ettikleri 70.000 altın vergi ve İstanbul'da padişahın tâyin edeceği bir zaptiye memuru ile*

2 Bk. s. 48. Ayr. bk. Câfer Çelebi, *Mahrûse*, s. 15 v.d., Sâdeddin, I, 422.

3 İdris-i Bitlisi, Hıristiyanların sevincini belirtir : «*itâle-i lisan ez zebân-ı künkürhay-ı burc-u-bârâ ber mücâhidin izhar ve icar kerdend*», bk. V, 396/b.

4 Bk. Top. Sar. Mûzesi Arş., Nr. E. 5584.

5 Çağdaş müellifler hak. bk. Şehabettin Tekindağ, *İbn Kemal'e göre Fâtih'in İstanbul'u muhasarası ve zabtı*, *Ist. Enst. Dergisi* I (1955), s. 1 v.d.

iktifa edilmesini teklif etmiştir⁶. Bununla beraber, Halil Paşa'nın rakipleri Zaganos ve Şehabeddin Paşalar'la, Koca Turahan, Akşemseddin ve Suitanın hocası Mollâ Gûrânî bu fikre şiddetle karşı koyup padişahı desteklediklerinden (İdris, V, 399/a), İmparatorun sulh ve mütâreke teklifleri red olunarak kuşatmaya devam edilmesi kararlaştırılmıştır⁷.

(ii) Donanmanın Haliç'e indirilmesi mes'elesi.

İşte bu deniz mağlûbiyetinin akabinde, yâni 21 Nisanı 22 Nisana bağlayan gece içinde 67 gemi karadan «*cerr-i eskal ile*» çekilerek Kasımpaşa'ya indirilmiştir⁸. Bununla beraber, gemilerin hangi yolu tâkip ettiği mes'elesi henüz halledilmiş değildir. Beşiktaş'dan veya Dolmabahçe'den veyahut da Tophane-limani'nden yukarı doğru, bugünkü Kumbaracı-Yokuşu'nu tâkip ederek, Asmalı-Mescid'den, Tepebaşı yolu ile Kasımpaşa'ya indirildiği umûmiyetle kabul edilmiştir. Frantzes (s. 252), Galata'nın arkasındaki tepeden limana kadar ulaşan bir yol açıldığını ve bu yola öküz ve koç yağı sürülmüş tahta ve odunların döşendiğini zikreder. Eserini 1512'de II. Bayezid adına kaleme alan İbnü'l-Uleyyif (29/a) gemilerin, üstlerine sabun sürülmüş tahtalar üzerinden geçirildiğini zikreder.

Bununla beraber, Osmanlı kaynaklarında bu hususla ilgili önemli kayıtların bulunduğunu da belirtmek isteriz. Netekim, İstanbul'un fethinde büyük bir âmil olan Türk donanmasının geçirilmesi olayı Kemalpaşa-zâde (V. 52 v.d.) tarafından tetkik edildiği gibi, bu olaya dâir en eski mûlumata Grek kaynaklarında da tesadüf edilmektedir. Kat'i bir fikre sahip olmak için başda Halkakondyles (trc. s. 387 v.d.) olmak üzere Dukas (s. 270) ve sâir bizanslı müelliflerin eserlerini Osmanlı kaynakları ile karşılaştırmak icap eder⁹. Mâmafih, Osmanlı kaynaklarına göre, bu önemli olay, muhtelif şekillerde vuku bulmuştur. Dursun Bey (s. 46), Âşikpaşa-Zâde (s. 142), Lütfî Paşa (s. 174) gibi esas kaynaklarla sâir muahhar tarihler tam bir

6 Bk. Câfer Çelebi, *Mahrûse*, s. 16; İdris, V, 397/a; Anonim grekçe *Osmanlı Tarihi*, trc. Ş. Başta, *Belleten*, 69(1954), s. 74; Sâdeddin, I, 422 v.d.

7 Bk. Frantzes, s. 267; Kemalpaşa-zâde VII, 57. Ayr. bk. ÂH, IV, 254.

8 Bk. Kritobulos, s. 66; Z. Döfîn, trc., s. 36; Bihîştî, 155 a.

9 Böyle bir karşılaştırma için bk. Şehabettin Tekindağ, *İbn Kemal'e göre Fâtih'in İstanbul'u muhasarası ve zabtı*, *Ist. Enst. Dergisi*, I (1955), s. 1 v.d.

sarahat göstermemektedirler. Nitekim, *Tâcü't-tevârih*'de : «Yeni-Hisar cânibinden gemiler sürüb, Galata arından...» ifâdesi ile *Künhü'l-ahbâr*'da : «Yetmiş pâresini kuru yerden araba gibi tekerlekler üstüne olub...», nihâyet *Sahâ'ifü'l-ahbâr*'daki : «Muhasara için tedârük olunan sefâin Bugaz-Kesen Kalesi'nden karadan çeküb...» ifâde-leri, bizans ve sâir Osmanlı kaynaklarının verdikleri mâlumâtın gerçeğini kat'iyen azaltmamaktadır. Bu arada Hiêrax (s. 413)'in bu olayı yeni bir savaş hilesi olarak zikretmesi, yerindedir¹⁰.

METİNDE ADLARI GEÇEN KAYNAKLAR

(i) Bizans ve Lâtin Kaynakları

Nicolo Barbaro, *Giornale dell' assedio di Constantinopoli* 1453, nşr. E. Cornet, Vienna, 1856. Türkçe trc. Ş.T. Diler, *Kostantiniye muhâsarası ruznâmesi*, 1453, İstanbul, 1953.

Dukas, *Historia Byzantina*, Bonnae, 1834, nşr. I. Bekker. Türkçe trc. VI. Mirmiroğlu, *Bizans Tarihi*, İstanbul, 1956 (F. Dirimtekin tarafından konulan notlar yanlıştır).

Phrantzes, *Chronicon*, nşr. I. Bekker, Bonnae, 1838. Türkçe trc. VI. Mirmiroğlu : Yeorgios Francis, *Vekayinâme*, yazma, T.T.K. Kütüp.

Leonikos Chalkokondiles, nşr. Darko, *Laonici Chalcocondylae historiarum demons trationes*, Budapestini, 1922-7, II. Fransızca trc. Chalcondile, *L'histoire de la decadence de l'empire Grec etc...* trad. en franç. V. Bourbonnois, Paris 1620, I.

Hiêrax (1461 yılına kadar geçen vak'aları kapsayan manzum *Osmanlı Tarihi* veya İstanbul'un fethi hakkında *figan-nâme*) nşr. ph. A. Dethier : *Monumenta Hungariae Historica*, XX/1.

¹⁰ Z. Dolfin (s. 31, 37), donanmayı karadan geçirme fikrinin Osmanlılara Venediklilerden geçtiği kanaatinde. Ayr. bk. Fr. Babinger, *Mehmed II. der Eroberer und Italien, Byzantion*, XXI (1951), fasc. 4.

Kritoblos, trc. Karolidi : *Târih-i Sultan Muhammed Hân-ı sâni*, İstanbul, 1328, *TOEM* ilâve.

Zorzo Dolfin, *Assedio e presa die Constantinopoli mell anno 1453*, nşr. Georg M. Thomas, *Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453*, München, 1868. Türkçe trc. Samim Sinanoğlu-Suat Sinanoğlu, *1453 yılında İstanbul'un muhasara ve zabtı, Fâtih ve İstanbul Dergisi*, Cilt I, sayı, 1 (1953).

(ii) Osmanlı Kaynakları

Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, İstanbul, 1285, IV/1.

Âşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i âl-ı Osman*, nşr. Âli, İstanbul, 1332, Nşr. F. Giese, Leipzig, 1929.

Bihîştî, *Târih-i âl-ı Osman*, Türk. Yazm. Brit. Museum, nr. add. 7869 (Foto kopisi Tarih Semineri Ktp.).

Tâci-zâde Câfer Çelebi, *Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi*, nşr. T.O.E.M., İstanbul, 1331.

Dursun Bey, *Târih-i Ebu'l-Feth*, nşr. M. Ârif, T.O.E.M., cüz. 26-38, İstanbul, 1330/1914. Yeni bir neşri, Mertol Tulum, İstanbul, 1977.

Enverî, *Düstûr-nâme*, nşr., M. Halil (Yınanç), İstanbul, 1928. Fr. trc. bk. Irène Mélikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur pacha*, Paris 1954.

İbni'l-Uleyyif, *ed-Dürrü'l-manzûm fi Menâkıbı's-Sultan Bayezidi Melikî'r-Rum*, Arap. Yazm. Fâtih Ktp. nr. 4357.

İdris-i Bitlisî, *Heşt-Behîşt*, Fars. Yazm. Nuruosmaniye Ktp. nr. 3209, V.

Kemalpaşa-zâde, *Tevârih-i âl-ı Osman*, Defter VII, nşr. Ş. Turan, Ankara, 1954.

Lütfî Paşa, *Tevârih-i âl-ı Osman*, nşr. Âli, İstanbul 1341.

Müneccim-başı Ahmed, *Sahâ'ifü'l-Ahbâr*, İstanbul 1285, III.

Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul, 1279, I.

بسم الله الرحمن الرحيم

تحت ذالكيات وتسلميات صافات ابله خمدن تصوير خنار كرمه موصوف
اولدر كه بو حاجن كه اول كمي ابلدن اولوق غلبه حمله نكسترو لالند كلفدن برونند
كور كر اول فون اولدغنه عيبت لر كلدي بول عيبت و بول كه كافر شره اولدر سمايه عباد
اولدر بول بول كه عسارك و حقه كه انصاف اولدوم نفاذ حكم نكست اولوق و بول بول كه
بو صعبت عدم استي به و عا نكست اولوق و نكست بول عا نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
امدن عا بول و بول
اقدم اولدن سيد عفتوب عظيمه كوك عوزي كيه و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
قلعه عا بول
مسلمه عا بول
دنيا بول
دم اعتراف و حكما و قول اولدور و بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول
كسه به بول
ما انها اليعقوب كفا و لما نكست و اعلاظ عليهم بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول
اولدر كين قرآن عظيمه نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
كلدن و عداله لما نكست و المناقشات و الكفار نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
و ايم نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
جهنمه مقيم اولدور و بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول بول
عاقبت عا نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
عصمه نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
عاقبت عا نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق
عاقبت عا نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق و نكست اولوق

Akşemseddî'nin Fâtih'e gönderdiği mektup
(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. E. 5584).